

GATA Hemşirelik Yüksek Okulu öğrencilerinde taşıyıcı anneliğe yönelik tutumun belirlenmesi

Selim Kılıç (*), Muharrem Uçar (**), Türker Türker (*), Necmettin Koçak (*), Gülşah Aydın (***), Asiye Günay (***), Damla Gençtürk (***)

ÖZET

GATA Hemşirelik Yüksek Okulu öğrencilerinin taşıyıcı anneliğe yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada katılımcıların (n=281) gelecekte infertilite nedeni ile çocuk sahibi olamayacaklarını öğrenmeleri durumunda çocuk sahibi olabilmek için olası tercihleri ve ülkemizde yasal olmayan taşıyıcı anneliğe yaklaşımlarını belirlemek amaçlanmıştır. Evlatlık alma ve birini taşıyıcı anne olarak kabul etmenin her ikisine de olumlu görüş bildirenler %47.7 ile en kalabalık gruptur (n=131). Buna karşılık %11.0'lık bir grup durumu kabul eder, hiçbir şey yapmam seçeneğini işaretlemiştir (n=34). Taşıyıcı anne olarak başka birini kabul edebileceğini bildiren 169 katılımcıya kimi taşıyıcı anne olarak kabul edebileceği sorulduğunda; "mutlaka tanımadığım biri" seçeneğini tercih edenler %53.3 ile ilk sıradadır. Katılımcılara başkası için taşıyıcı anne olmayı kabul eder misiniz sorusu sorulduğunda ise olumlu yanıt verenler %18.1'dir (n=51). Sınıflara göre gelecekte çocuk sahibi olabilmek için tercih edecekleri seçeneklerin dağılımı karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Yine kimi taşıyıcı anne kabul edecekleri ve kimin için taşıyıcı anne olmayı kabul edecekleri sorularına verilen yanıtların dağılımında da sınıflar arası farklılık vardır. Sonuç olarak, ülkemizde taşıyıcı annelik konusunda yapılmış ilk çalışmalardan olan bu çalışmada katılımcılarda konuya olumlu yaklaşanlar benzer araştırmalardan yüksek bulunmuştur. Başka hedef gruplarda yapılacak çalışmalarda konunun daha ayrıntılı olarak irdelenmesi yararlı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Hemşirelik öğrencisi, kısırlık, taşıyıcı annelik, tutum, Türkiye

SUMMARY

Determination of the attitudes of the GATA Nursing School students about the surrogate motherhood

In the present study performed on the students of Gulhane Military Nursing School, we aimed to determine the probable choices and attitudes of the participants towards surrogate motherhood which is not legal in our country (n=281) when they would learn that they would never have a baby in their future life due to infertility. The ones who have positive attitudes towards both adopting a child and accepting someone as a surrogate mother are the largest group (47.7%, n=131). On the other hand 11% of the participants answered as "I accept the situation but do nothing" (n=34). When the question "who do you accept as the surrogacy" was asked to the 169 participants who declared that she could accept someone as surrogacy, those who preferred the choice "absolutely someone unanimous" constituted the largest group (53.3%). When the question "Do you accept to be a surrogate mother for someone else?" was asked to the participants, the ratio of those who declared a positive attitude was 18.1% (n=51). The distribution of the choices related to having a baby was statistically significantly different among the students of the different grades. The distributions of the answers to the questions "Whom do you accept as a surrogate mother baby?" and "For whom do you accept to be surrogate mother?" were also statistically significantly different between the students of the different grades. In conclusion, the proportion of the participants who declared a positive attitude towards surrogate motherhood in the present study, which has been one of the initial studies performed on the topic of surrogate motherhood was higher than those of the similar studies. It will be beneficial to analyze the issue in detail in future studies which will be performed in different target groups.

Key words: Nursing student, infertility, surrogate motherhood, attitude, Turkey

* GATF Halk Sağlığı Anabilim Dalı

** GATF Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı

***GATA Hemşirelik Yüksek Okulu

Aynı basım isteği: Dr. Selim Kılıç, GATF Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Etilik-06018, Ankara

E-mail: drselimkili@yahoo.com

Makalenin geliş tarihi: 04.12.2009 • **Kabul tarihi:** 14.12.2009

Giriş

İnfertilite tedavisi amacıyla başlayan insan yumurtasının in vitro fertilizasyonu, büyük toplumsal tartışmalara neden olmuş ve gelinen noktada, geçmişte kabul edilemez görünen bazı uygulamalar günümüzde rutin tıbbi tedaviler arasına girmiştir. Beden dışında döllenmeye duyulan gereksinim aynı zamanda yeni üreme tekniklerinin de hızla gelişimine neden olmakta ve insanlığın geleceğini etkileyecek boyutlara ulaşmaktadır. Bu durum aynı zamanda toplumların ahlaksal yapısını oluşturan bazı değerlerin de, zaman içinde değişmesine neden olabilecektir.

İnfertilite, çiftin en az 12 ay boyunca düzenli olarak korunmasız ilişkide bulunmasına karşın gebelik oluşmamasıdır (1,2). Günümüzde yeni yardımcı üreme teknikleri yaygın bir şekilde çiftlere infertilite konusunda yardımcı olurken (3), yine de çözüm bulamayanlar başka arayışlara girmektedir. Söz konusu arayışlardan birisi de çocuk sahip olamayan çift ile taşıyıcı anne arasındaki anlaşmaya bağlı olarak gelişen taşıyıcı annelik olgusudur (4,5).

Ancak taşıyıcı annelik yöntemi ülkemizde yasal olarak kabul edilmeyen ve tüm dünyada üzerinde önemli etik tartışmaların yapıldığı bir konudur (6-9). Günümüzde taşıyıcı anneliğin yasal olduğu ülkeler bulunmaktadır. Hindistan, Avustralya, Yunanistan, İsrail, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bu grupta yer alan ülkelerdir (10-13). Bu ülkelerden Hindistan'da taşıyıcı annelik gelir sağlamak için de yapılmaktadır (13).

Bu çalışmadaki amacımız GATA Hemşirelik Yüksek Okulu (HYO) öğrencilerinde gelecekte infertilite nedeni ile çocuk sahibi olamayacaklarını öğrenmeleri durumunda çocuk sahibi olabilmek ile ilgili olası tercihlerini ve ülkemizde yasal olmayan taşıyıcı anneliğe yaklaşımlarını belirlemektir.

Gereç ve Yöntem

Kesitsel tipteki bu araştırma GATA HYO öğrencilerinde Nisan 2008'de gerçekleştirildi. Çalışma için

GATA Etik Kurulu'ndan gerekli izin alındı. Toplam sayıları 320 olan öğrencilerden çalışmaya katılmayı kabul eden ve yazılı onamları alınan 281 öğrenci dağıtılan anket formunu yanıtladı. Araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formu 16 sorudan oluşmaktadır. İlk 11 soru katılımcıların tanımlayıcı özellikleri hakkında iken, 5 soru katılımcıların taşıyıcı anneliğe bakış açısını değerlendirmeye yöneliktir. Anketler gözetim altında uygulanmış ve anlaşılmayan sorularda katılımcılara bilgi verilmiştir. Bilgisayar ortamına aktarılan veriler SPSS 15.0 Windows paket programında değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı istatistik olarak frekans ve yüzdeler, istatistiksel olarak önemlilik değerlendirilmesinde ise ki-kare testi kullanılmıştır. İstatistiksel önemlilik için $p < 0.05$ kabul edilmiştir.

Bulgular

Toplam 281 öğrencide gerçekleştirilen çalışmada 4. sınıf öğrenciler %28.8 ile en kalabalık gruptur. Katılımcıların ailelerinin çoğunluğu (%58.7'i) ilde yaşarken, köyde yaşayanların oranı %6.4 olarak bulunmuştur. Annelerinin öğrenim durumu incelendiğinde %49.1 ile ilkököl mezunları, baba öğrenim durumunda ise %28.8 ile lise mezunları ilk sırada yer almaktadır. Ayrıntılar Tablo I'de gösterilmiştir.

Katılımcılara mevcut tıbbi olanaklara göre ileriki yaşamlarında kesinlikle çocuk sahibi olamayacakla-

Tablo I. Katılımcıların bazı tanımlayıcı özellikleri		
	n	%
Sınıf		
1	68	24.2
2	64	22.8
3	68	24.2
4	81	28.8
Ailesinin yaşadığı yer		
Köy	18	6.4
Kasaba	10	3.6
İlçe	88	31.3
İl	165	58.7
Annenin öğrenim durumu		
Okuryazar değil	5	1.8
Okuryazar	6	2.1
İlkököl mezunu	138	49.2
Ortaököl mezunu	51	18.1
Lise mezunu	61	21.7
Yüksekököl mezunu	6	2.1
Üniversite mezunu	14	5.0
Babanın öğrenim durumu		
Okuryazar değil	-	0.0
Okuryazar	1	0.4
İlkököl mezunu	80	28.5
Ortaököl mezunu	45	16.0
Lise mezunu	81	28.8
Yüksekököl mezunu	29	10.3
Üniversite mezunu	45	16.0

rını öğrenmeleri durumunda, nasıl bir tercihte bulunacakları sorulmuştur. Yanıtlarda %47.7 ile evlatlık alma ve birini taşıyıcı anne olarak kabul etmenin her ikisine de olumlu görüş bildirenler en kalabalık gruptur. Buna karşılık %11.0'lık bir grup durumu kabul eder, hiçbir şey yapmam seçeneğini tercih etmiştir (Tablo II).

Tablo II. Katılımcıların çocuk sahibi olmakla ilgili soruya verdikleri yanıtlar

Yanıtlar	n	%
Durumu kabul ederim, hiçbir şey yapmam	31	11.0
Sadece evlatlık alırım	81	28.8
Sadece taşıyıcı anneliği kabul ederim	35	12.5
Evlatlık almayı da, taşıyıcı anneliği de kabul ederim	134	47.7
Toplam	281	100.0

Taşıyıcı anne olarak başka birini kabul edebileceğini bildiren 169 katılımcıya kimi taşıyıcı anne olarak kabul edebileceği sorulduğunda "mutlaka tanımadığım biri" seçeneğini tercih edenler %53.3 ile ilk sıradadır. Herhangi biri olabilir yanıtını veren katılımcı sayısı ise 9 ile en küçük gruptur (%5.3). Ayrıntılar Tablo III'de gösterilmiştir.

Tablo III. Katılımcıların kimi taşıyıcı anne olarak kabul edersiniz sorusuna verdikleri yanıtlar

Yanıtlar	n	%
Yakın akrabamı	43	25.5
Yakın arkadaşımı	17	10.0
Mutlaka tanımadığım birini	90	53.3
Herhangi birini	9	5.3
Yakın akraba ve arkadaşımı	10	5.9
Toplam	169	100.0

Katılımcılara "başkası için taşıyıcı anne olmayı kabul eder misiniz" sorusu sorulduğunda ise olumlu yanıt verenler %18.1'dir (n=51). Bu grupta yakın akrabası ve/veya arkadaşı için taşıyıcı anne olmayı kabul edeceğini belirtenler %70'e yakın bulunmuşken, mutlaka tanımadığım biri için kabul ederim yanıtını verenler %27.5'dir (Tablo IV).

Sınıflara göre gelecekte çocuk sahibi olabilmek için tercih edecekleri seçeneklerin dağılımı karşılaştırıl-

Tablo IV. Katılımcıların kimin için taşıyıcı anne olmayı kabul edersiniz sorusuna verdikleri yanıtlar

Yanıtlar	n	%
Yakın akrabam için	19	37.2
Yakın arkadaşım için	1	2.0
Mutlaka tanımadığım biri için	14	27.5
Herhangi biri için	2	3.9
Akraba ve arkadaşım için	15	29.4

diğında, sadece “taşıyıcı anneliği kabul ederim” yanıtını verenler 3. ve 4. sınıflarda diğer sınıflara göre daha yüksek, “hiçbir şey yapmam” yanıtı verenler ise 1. sınıflarda diğer sınıflara göre daha az bildirilmiştir (p=0.002, Tablo V).

Tablo V. Katılımcıların sınıflara göre çocuk sahibi olmakla ilgili seçeneklere verdikleri yanıtların dağılımı

Yanıtlar	1. sınıf n (%)	2. sınıf n (%)	3. sınıf n (%)	4. sınıf n (%)
Hiçbir şey yapmam	4 (5.9)	8 (12.5)	10 (14.7)	9 (11.1)
Evlatlık alırım	22 (32.4)	16 (25.0)	17 (25.0)	26 (32.1)
Taşıyıcı anneliği kabul ederim	4 (5.9)	1 (1.6)	15 (22.1)	15 (18.5)
Her iki seçeneği de kabul ederim	38 (55.8)	39 (60.9)	26 (38.2)	31 (38.3)
Toplam	68 (100.0)	64 (100.0)	68 (100.0)	81 (100.0)
p değeri		0.002		

Sınıflara göre “kimi taşıyıcı anne olarak kabul edersiniz” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında, 4. sınıflarda “mutlaka tanımadığım biri” seçeneğini işaretleyenler diğer sınıflardan düşük iken, “tanıdık biri” seçeneğini işaretleyenler de 1 ve 2. sınıflarda daha düşük bulunmuştur (p<0.001, Tablo VI).

Tablo VI. Katılımcıların sınıflara göre “kimi taşıyıcı anne olarak kabul edersiniz” sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı

Yanıtlar	1. sınıf n (%)	2. sınıf n (%)	3. sınıf n (%)	4. sınıf n (%)
Yakın akrabamı	7 (16.7)	6 (15.0)	15 (36.6)	15 (32.6)
Yakın arkadaşımı	3 (7.1)	8 (20.0)	3 (7.3)	3 (6.6)
Mutlaka tanımadığım birini	28 (66.7)	25 (62.5)	22 (53.7)	15 (32.6)
Herhangi bir kişiyi	1 (2.4)	1 (2.5)	1 (2.4)	6 (13.0)
Akraba ve arkadaşımı	3 (7.1)	0 (0.0)	0 (0.0)	7 (15.2)
Toplam	42 (100.0)	40 (100.0)	41 (100.0)	46 (100.0)
p değeri		<0.001		

Sınıflara göre “kimin için taşıyıcı anne olmayı kabul edersiniz” sorusuna verilen yanıtların dağılımı karşılaştırıldığında, “mutlaka tanımadığım biri” seçeneğini işaretleyenler 1. ve 2. sınıflarda yüksektir (p=0.001, Tablo VII).

Tablo VII. Katılımcıların sınıflara göre “kimin için taşıyıcı anne olmayı kabul edersiniz” sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı

Yanıtlar	1. sınıf n (%)	2. sınıf n (%)	3. sınıf n (%)	4. sınıf n (%)
Yakın akrabam için	3 (21.5)	2 (40.0)	9 (56.2)	5 (31.3)
Yakın arkadaşım için	1 (7.1)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)
Mutlaka tanımadığım biri için	9 (64.3)	3 (60.0)	2 (12.5)	0 (0.0)
Herhangi biri için	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	2 (12.5)
Akrabam ve arkadaşım için	1 (7.1)	0 (0.0)	5 (31.3)	9 (56.2)
Toplam	14 (100.0)	5 (100.0)	16 (100.0)	16 (100.0)
p değeri		0.001		

Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı yerleşim birimine göre gelecekte çocuk sahibi olmakla ilgili tercihleri karşılaştırıldığında, ailesi ilçe ve illerde yaşayanlarda taşıyıcı annelik seçeneğini kabul edenler daha yüksek paya sahiptir (p=0.024, Tablo VIII).

Tablo VIII. Katılımcıların ailelerinin yaşadığı yerleşim birimlerine göre çocuk sahibi olmakla ilgili seçeneklere verdikleri yanıtların dağılımı

Yanıtlar	Yerleşim birimi			
	Köy	Kasaba	İlçe	İl
Hiçbir şey yapmam	4 (22.2)	4 (40.0)	10 (11.4)	13 (7.9)
Evlatlık alırım	7 (38.9)	3 (30.0)	27 (30.7)	44 (26.7)
Taşıyıcı anneliği kabul ederim	1 (5.6)	0 (0.0)	7 (8.0)	27 (16.4)
Evlatlık ve taşıyıcı anneliği kabul ederim	6 (33.3)	3 (30.0)	44 (50.0)	81 (49.1)
Toplam	18 (100.0)	10 (100.0)	88 (100.0)	165(100.0)
p değeri		0.024		

Kardeş sayısı, anne baba öğrenim durumu, yakın akrabada doğurganlıkla ilgili bir sorun olma ve yakın akrabada evlatlık birinin olması durumlarına göre karşılaştırıldığında ise çocuk sahibi olmakla ilgili tercihlerin dağılımında istatistiksel anlamlı farklılık bulunmamıştır (p>0.05).

Tartışma

GATA HYO öğrencilerinde, gelecekte infertilite nedeni ile çocuk sahibi olamayacaklarını öğrenmeleri durumunda olası tercihleri ve ülkemizde yasal olmayan taşıyıcı anneliğe yaklaşımlarını öğrenmeyi amaçladığımız çalışmamızda, taşıyıcı anneliği kabul edebileceğini belirtenlerin yüzdesi %60.2’dir (n=169). Buna karşılık evlatlık almaya olumlu yaklaşım gösterenler %41.3 olarak bulunmuştur (n=116). Ülkemizde Baykal ve ark. nın GATA’da infertil kadınlarda yapılan çalışmasında ise olumlu görüş bildirenler %15.1 olarak bulunmuştur (14). Swanberg ve ark.nın İsveç’te gerçekleştirdiği çalışmada ise infertil olduklarını öğrenmeleri durumunda, çocuk sahibi olabilmek için evlatlık almayı ilk tercih olarak olumlu bulanlar %19, olumsuz yaklaşanlar ise %47 olarak bildirilmiştir (15). Almanya’da tıp eğitimi alan öğrencilerle ve farklı grupların karşılaştırıldığı bu çalışmada, öğrencilerin başkası için taşıyıcı anne olmaya sıcak bakmadıkları, evlatlık almaya daha olumlu yaklaştıkları bildirilmiştir (16). Olumlu yanıt verenlerin yüksek bulunmasında araştırma grubunun yaş durumu (genç olması), sağlık personeli aday olmaları ve en önemlisi de böyle bir olasılığa kendilerini çok yakın düşünmüyor olmaları etkili olabilir.

Taşıyıcı anneliğe olumlu yaklaşanlarda “taşıyıcı anne olarak kimi kabul edersiniz” sorusuna verilen yanıtlarda “mutlaka tanımadığım biri” seçeneği %53.3 ile ilk sıradadır. Bu sonuçta gelecekte kendisi ve çocuğunun,

taşıyıcı annelik yapan kişi ile karşılaşma olasılığını en aza indirmek amacının etkili olabileceği düşünülebilir.

Başkasında doğurganlıkla ilgili bir problem olduğunda taşıyıcı anne olmayı kabul edebileceğini belirtenler ise daha azdır (%18.1, n=51). Katılımcılar çocuk sahibi olabilmek için başkasından yardım alma konusunda daha olumlu yaklaşırken, başkasına yardımcı olma konusunda aynı istekliliği gösterememektedir. Bunda gelecekte yaşayabilecekleri olumsuzluklara karşı kaygıları etkili olabilir. Taşıyıcı anne olabileceğini belirtenlerin %70'e yakını da bunu sadece yakın akraba veya arkadaşları için yapabileceğini belirtmiştir. Bu da büyük fedakârlık ve sorumluluk gerektiren bir konuda katılımcıların ancak çok yakınları için bu durumu kabul edebileceğini desteklemektedir.

Taşıyıcı annelik kararını vermede etki edebileceği düşünülen değişkenler incelendiğinde, sınıflara göre ve ailenin yaşadığı yerleşim birimine göre anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Taşıyıcı annelik tıbbi bir uygulama olsa da, bu olgunun toplumsal boyutu ağır basmaktadır (8). Bizim çalışmamızda bulduğumuz sonuçlardan birisi de yerleşim birimi büyüdükçe taşıyıcı anneliğe olumlu yaklaşanların yüzdesinin artmasıdır ($p=0.024$). Bu sonuçta özellikle küçük yerleşim birimlerinde yaşayanlarda toplumsal baskının, yeni durumlara yaklaşımlarda ve kabullenmede daha kapalı olmanın ve değer yargılarının daha belirleyici olması etkili olabilir.

Sınıflara göre tercihle ilgili karşılaştırmada birinci sınıf öğrencilerinin diğer sınıflara göre evlatlık alma veya taşıyıcı bir anneyi kabul etme seçeneklerine daha olumlu yaklaştıkları bulunmuştur. Sınıf arttıkça da "çocuklu bir yaşantıyı kabul ederim" seçeneğine olumlu yaklaşanların payı artmaktadır. İlerleyen zamanla birlikte bireyselliğe eğilimin veya sorumluluktan kaçınma isteğinin bunda etkili olabileceği düşünülmektedir.

Kimin için taşıyıcı anne olabileceği ve kimi taşıyıcı anne olarak kabul edebileceği sorularına verilen yanıtların dağılımında ilk 2 sınıfta "mutlaka tanımadığım biri", 3. ve 4. sınıf öğrencilerinde ise "yakın arkadaş ve akraba" seçenekleri başta gelmektedir. İlk sınıflardaki öğrencilerin tanımadıkları birileriyle, son sınıflardaki öğrencilerin ise tanıdıkları birileriyle taşıyıcı annelik ilişkisi içinde olma tutumunu belirtmeleri, eğitim sürecindeki ilerlemenin bu tutumu zıt yönde etkilediği yönünde ciddi bir ipucu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, tıp bilimleri ile ilgili bilgi düzeyinin artmasının konu ile ilgili tutumun değişmesine neden olduğu yönünde bir kanaat verse de, gerçek nedenleri ancak daha ayrıntılı araştırmalarla ortaya konulabilir.

Sonuç olarak, taşıyıcı annelik konusunda ülkemizde yapılmış ilk çalışmalardan olan çalışmamızda hemşirelik öğrencilerinde konuya olumlu yaklaşanlar

yüksek oranda bulunmuştur. Doğum ve çocuk sahibi olma tüm toplumlarda karmaşık, köklü ve topluma özgü bir değerler sistemini içeren, kültürel, dini, etik ve yasal boyutu da olan bir konudur. Toplumsal değerlerdeki değişimlerin çok yavaş olduğu göz önüne alınacak olursa, taşıyıcı annelik gibi tıbbın yeni uygulamaya başladığı bir yöntem için araştırmamızda bulunan kabul düzeyinin oldukça anlamlı olduğu düşünülebilir. Konuyla ilgili sosyokültürel belirsizlikler ve yasal olmaması nedeni ile insanlardaki güvensizlik duygusu göz önüne alındığında, yakın gelecekte taşıyıcı annelik ile ilgili toplumsal değerlerin hızla değişeceği öngörülebilir. Başka hedef gruplarda yapılacak çalışmalarda konunun daha ayrıntılı olarak irdelenmesi uygun ve yararlı olacaktır.

Kaynaklar

1. Schmidt L. Infertility and assisted reproduction in Denmark. *Epidemiology and psychosocial consequences*. *Dan Med Bull* 2006; 53: 390-417.
2. İnfertilite hizmetlerinin düzenlenmesi. <http://www.saglik.gov.tr/extras/aileplanreh/bolum9.pdf>. Erişim tarihi: 24.07.2008.
3. Gleicher N, Weghofer A, Barad D. Update on the comparison of assisted reproduction outcomes between Europe and the USA: the 2002 data. *Fertil Steril* 2007; 87: 1301-1305.
4. Chang CL. Surrogate motherhood. *Formos J Med Humanit* 2004; 5: 48-62.
5. Nosarka S, Kruger TF. Surrogate motherhood. *S Afr Med J* 2005; 95: 942, 944, 946.
6. Chen KC, Ng HT. Legal and ethical considerations of assisted reproductive technology and surrogate motherhood in AFOG countries. *J Obstet Gynaecol Res* 2001; 27: 89-95.
7. Mavroforou A, Koumantakis E, Mavrophoros D, Michalodimitrakis E. Medically assisted human reproduction: the Greek view. *Med Law* 2007; 26: 339-347.
8. Aydın E. Taşıyıcı annelik ile ilgili etik sorunlar. *Türk Jinekoloji Dergisi* 2006; 3: 19-25.
9. Stuhmcke A. Looking backwards, looking forwards: judicial and legislative trends in the regulation of surrogate motherhood in the UK and Australia. *Aust J Fam Law* 2004; 18: 13-40.
10. Frenkel DA. Legal regulation of surrogate motherhood in Israel. *Med Law* 2001; 20: 605-612.
11. Honig D, Nave O, Adam R. Israeli surrogacy law in practice. *Isr J Psychiatry Relat Sci* 2000; 37: 115-123.
12. Galbraith M, McLachlan HV, Swales JK. Commercial agencies and surrogate motherhood: a transaction cost approach. *Health Care Anal* 2005; 13: 11-31.
13. Johnston J. The ethics of outsourcing surrogate motherhood to India. *Medscape J Med* 2008; 10: 52.
14. Baykal B, Korkmaz C, Ceyhan ST, Goktolga U, Baser I. Opinions of infertile Turkish women on gamete donation and gestational surrogacy. *Fertil Steril* 2008; 89: 817-822.
15. Svanberg AS, Lampic C, Bergh T, Lundkvist O. Characterization of potential oocyte donors in Sweden. *Hum Reprod* 2003; 18: 2205-2215.
16. Schröder AK, Diedrich K, Ludwig M. Attitudes toward oocyte donation and surrogate motherhood are strongly influenced by own experiences. *Zentralbl Gynakol* 2004; 126: 24-31.